

Barbara Adamczyk

Akademia Ignatianum w Krakowie

Ewa Sowa-Behtane, *Wartości członków subkultur młodzieżowych*,  
Wydawnictwo WAM, Kraków 2015, ss. 345

Wśród współczesnych kierunków filozoficznych – obok fenomenologii, egzystencjalizmu, neopozytywizmu i tomizmu – ważne miejsce zajmuje „filozofia wartości”. Należy ona bezsprzecznie do najważniejszych prądów filozoficznych rozwijających się od drugiej połowy wieku XIX, aż po czasy nam współczesne. Ten dział filozofii tworzyli tak wybitni filozofowie jak: Max Scheler, Nicolai Hartmann, Heinrich Rickert, Władysław Tatarkiewicz, Roman Ingarden i inni. Problem wartości w ostatnich czasach interesuje zarówno wielu filozofów, jak i przedstawicieli innych nauk humanistycznych i społecznych, zwłaszcza socjologii, psychologii i pedagogiki. Powstała olbrzymia literatura poświęcona temu zagadnieniu.

Czym jest wartość? Według *Nowej encyklopedii powszechnej PWN* (1997, t. 6, s. 664) „wartość to podstawowa kategoria aksjologii, oznaczająca wszystko to, co cenne i godne pożądania, co stanowi cel ludzkich dążeń; wśród filozofów, zwłaszcza etyków i estetyków, toczy się spór, czy wartość jest czymś, co przysługuje przedmiotom obiektywnie czy subiektywnie; obiektywiści ujmują wartość jako cechę przysługującą przedmiotowi (zjawisku) niezależnie od jego subiektywnej oceny przez określony podmiot, z określonego punktu widzenia; subiektywiści ujmują wartość jako cechę nadawaną przedmiotowi przez podmiot, ujawniającą jedynie określone postawy emocjonalne i wolicjonalne wobec wartościowania”.

Termin „wartość” pochodzi od słowa „być wartościowym”, mieć znaczenie. Wartość suponuje istnienie wielu rzeczy, w stosunku do których nie pozostajemy obojętni, owszem, jedno z nich więcej cenimy, inne uważamy za mniej interesujące i mniej wartościowe. Wartość rzeczy polega na tym, że przestaje ona być dla nas „obojętna”, że dostrzegamy jej doniosłość i wagę. Już samo ogólne pojęcie

wartości i jej synonimy (dobro, idea, cel, doskonałość, norma, interes, sens – znaczenie) wskazują na powiązanie wartości z osobą ludzką. Wartością jest to, co jest przedmiotem pożądania, co jest upragnione przez człowieka, co jest celem jego zabiegów. Cała hierarchia wartości jest powiązana z człowiekiem: wartości ekonomiczne zaspokajają potrzeby ciała, wartości afektywne – jego naturę zmysłową, intelektualne są związane z poznaniem prawdy, moralne towarzyszą wszystkim aktom człowieka ze źródłem jego istnienia.

Problematyka wartości nie znajduje swojego wyrazu jedynie w pogłębionych badaniach teoretycznych, ale jest naświetlana i dopełniana przez różne publikacje ukazujące wyniki badań empirycznych. Jest to konsekwencja dużego znaczenia problematyki aksjologicznej w codziennym życiu. Rola i potrzeba empirycznych badań naukowych nad wartością rośnie w ciągu ostatnich lat. Jest to spowodowane gwałtownymi zmianami we współczesnym świecie, intensyfikacją procesów globalizacji, rozpowszechnionymi postawami konsumpcjonizmu, utylitaryzmu, hedonizmu, nihilizmu, relatywizmu, permissywizmu, zjawiskiem pluralizmu aksjologicznego i bardzo szybkim postępem naukowo-technicznym, co powoduje bardzo dynamiczne przemiany społeczne, kulturowe i mentalne.

Można badać system wartości różnych grup społecznych, jak również subkultur, czyli zjawisk kulturowych tworzonych przez grupy zawodowe, wiekowe, hobbystyczne i inne, będące częściowo autonomiczne wobec kultury dominującej (m.in. przez lekarzy, prawników, polityków, nauczycieli, młodzież, uczniów, studentów, fanów danego gatunku muzycznego itd.), które stają się wtedy subkulturami, gdy wypracowały swoje, realizowane w ich obrębie repertuary kulturowe (na przykład wyrażające się w odrębnościach języka, zachowań, stroju, gustów muzycznych, wierzeń, systemu wartości czy światopoglądów).

Problematyka aksjologiczna członków subkultur młodzieżowych jest dosyć rzadko podejmowana w psychologii i pedagogice, tak więc z uznaniem należy powitać pojawienie się nowej monografii autorstwa Ewy Sowy-Behtane, pracownika naukowego Akademii Ignatianum w Krakowie pt. *Wartości członków subkultur młodzieżowych*.

Autorka tłumaczy, że „aby dobrze odzwierciedlić normy i wartości danej epoki najlepiej skupić swą uwagę na młodzieży [chodzi w tym wypadku o młodzież współczesną, żyjącą na początku XXI wieku, epoki ponowoczesności – przyp. BA], która przyszła w niej na świat i w niej wzrasta. A jest to młodzież specyficzna, o globalnej tożsamości, zaliczająca się do kultury prefiguratywnej, w której dzieci [...] stają się nauczycielami własnych rodziców” (*Wstęp*, s. 7).

Sytuację młodzieży w świecie współczesnym charakteryzuje między innymi proces zaniku tradycyjnych systemów wartości i autorytetów, czemu towarzyszy kultura konsumpcji, przymus przyjemności i szczęścia, kultura instant, kultura klikania, prymat kultury popularnej, koniec ideałów – dominacja codzienności, poczucie mocy, kultura upozorowania, inflacja zdarzeń, kultura skoku adrenaliny i ryzyka, kult ciała i seksualności, amerykanizacja (por. *Wstęp*, s. 7).

Ewa Sowa-Behtane uzasadnia rację prowadzenia badań nad wartościami właśnie wśród młodzieży tym, że „to młodzi z biegiem czasu staną się odpowiedzialni za rozwój wielu dziedzin życia. To jednak, jaki jest stosunek młodzieży do zjawisk społecznych, innych ludzi, dzieł artystycznych, naukowych, zachowań swoich i innych osób oraz sytuacji w kraju i na świecie zależy od respektowanych przez nią wartości. Stąd tak ważne są badania nad systemem wartości akceptowanym przez młodzież” (*Wstęp*, s. 8).

Autorka przeprowadziła badania ankietowe wśród członków kilku różnych subkultur młodzieżowych: szalikowców, hip-hopowców i fanów muzyki techno, zwanych niekiedy klubowiczami. Wspomniane badania pozwalają poznać cechy wspólne stosunku do wartości przedstawicieli różnych subkultur, jak i specyfikę świadomości aksjologicznej przedstawicieli poszczególnych grup.

W pierwszym rozdziale publikacji zatytułowanym *Subkultury* omówione zostały kwestie dotyczące grupy społecznej, grupy rówieśniczej oraz subkultury młodzieżowej. Autorka przedstawia zagadnienie definicji i podziału grup społecznych przywołując stanowiska uczonych z dziedziny psychologii, socjologii i pedagogiki. Z kolei eksplikuje różne elementy składowe grupy społecznej oraz ukazuje mechanizmy zachodzące w omawianej grupie. W kolejnym punkcie tego rozdziału przedstawia grupę rówieśniczą jako środowisko zaspokajające różne potrzeby psychiczne i społeczne jej członków, jak również pełniące funkcję wychowawczą wobec dzieci i młodzieży. Dalej Autorka podaje różne definicje i cechy subkultur młodzieżowych, a także podaje przyczyny, dla których współczesna młodzież decyduje się na przynależność do subkultur. Autorka słusznie twierdzi, że głównymi atutami zrzeszania się w subkulturach są możliwości zaspokajania potrzeb, dążeń i pragnień znaczących dla dorastających jednostek, a niezaspokojonych w rodzinie, szkole, organizacjach młodzieżowych. Interesująco przedstawione jest zagadnienie kontrkultury (jako kategorii opisowej wielkich ruchów młodzieżowych o charakterze artystyczno-obyczajowym drugiej połowy lat 60. ub. wieku) i kontestacji kultury przez młodzież, która to jest jednocześnie odrzuceniem zastanych jej norm i wartości, ale i jej reinterpretacją, a także tworzeniem nowego, wykraczającego poza zastane systemy komunikacji rodzaju ekspresji.

Drugi rozdział zatytułowany *Subkultury młodzieżowe w Polsce* jest uporządkowany według następującego schematu: polskie subkultury młodzieżowe – zarys ogólny, charakterystyka subkultur młodzieżowych w latach 1950–1980, charakterystyka subkultur młodzieżowych w latach 1980–1990, charakterystyka subkultur młodzieżowych w latach 1991–2010. Z kolei następują punkty: szalikowcy – agresywna widowia sportowa, hip-hopowcy – wiodący zespół wzorów kulturowych, technomani-fani tzw. muzyki klubowej. Autorka przypomina, że pierwszy bunt młodzieżowy w naszym kraju miał miejsce w marcu 1968 r., by potem występować z różnym nasileniem i w rozmaitych formach. Trafne jest spostrzeżenie, że do początku lat 90. celem jednoczącym młodzież w subkulturach było przeciwstawienie się ówczesnej władzy.

Kolejny rozdział przybliża metodologię badań własnych Autorki. Ewa Sowa-Behtane przypomina, że celem i przedmiotem jej badań jest „zaprezentowanie hierarchii wartości młodzieży przynależącej do subkultur oraz zarysu jej ideologii, a także ukazanie tendencji akceptowania i realizacji wartości przez współczesną młodzież, należącą do najpopularniejszych subkultur” (s. 111). Autorka wyraża pogląd, że „poznanie preferencji wartości oraz aktualnych wobec nich nastawień młodych może ułatwić nie tylko diagnozowanie, ale też podejmowanie konkretnych działań pedagogicznych, które mogą umożliwić łatwiejsze opowiadanie się za autentycznymi wartościami. Ponadto znajomość akceptowanych przez młodzież wartości stanowi punkt wyjścia dla wychowawców (nauczycieli, opiekunów, katechetów, rodziców) w nadawaniu procesom wychowania odpowiednich kierunków. Poznanie uznawanych wartości umożliwia również dokonanie konfrontacji wartości pożądaných i faktycznie akceptowanych przez młodzież” (s. 111). Z kolei stawiane są problemy i hipotezy badawcze, na które mają odpowiedzieć odpowiednio dobrane metody, techniki i narzędzia badawcze. Jak wynika z treści recenzowanej publikacji, jako wiodącą metodę badawczą zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a jako techniki badawcze realizujące wspomnianą metodę wykorzystano: obserwację, ankietę, wywiad i techniki statystyczne. Wymienione techniki zostały skonkretyzowane i wyrażone za pomocą narzędzi badawczych, którymi były: samodzielnie skonstruowany kwestionariusz ankiety i kwestionariusz wywiadu, Kwestionariusz do Badania Kryzysu w Wartościowaniu (KKW), kwestionariusz „Przekonania” stworzony przez psychologów zatrudnionych w Ośrodku Interwencji Kryzysowej w Warszawie. Następnie czytelnik dowiaduje się o terenie, organizacji i przebiegu badań, została także dokonana charakterystyka badanej próby reprezentatywnej (300 osób z różnych podkultur młodzieżowych). Wreszcie przedstawiono sposób analizy jakościowej i ilościowej oraz prezentacji zebranego materiału badawczego.

Rozdział czwarty przedstawia stosunek członków grup subkulturowych do wartości cenionych przez Polaków. Autorka na podstawie badań empirycznych przedstawiła skalę wybieralności przez członków podkultur szczególnie cenionych wartości przez Polaków. Gdy idzie o takie wartości, jak: Ojczyzna, patriotyzm i praca, to ankietowani usiłowali nie tylko ukazać ich miejsce w ich skali aksjologicznej, ale i podejmowali się prób zdefiniowania tych walorów. Gdy chodzi o wartość, jaką jest uczestnictwo w kulturze oficjalnej, to młodzież z subkultur wysoko oceniła sztukę (a wśród jej sektorów muzykę, film, fotografię, literaturę, malarstwo) a także sport. Ankietowani ustosunkowywali się także do takich wartości, jak: Bóg, religia i praktyki religijne oraz moralność katolicka a także zdrowie i życie. Trzeba przyznać, że na ogół wartości te zajmowały ważne lub bardzo ważne miejsce w życiu respondentów. Istotne są także dla ankietowanych wartości rodzinno-przyjacielskie, takie jak: rodzina, miłość a także wykształcenie i pieniądze.

Rozdział następny dotyczy wartości deklarowanych przez członków grup subkulturowych. Ewa Sowa-Behtane w pierwszym rzędzie ukazuje hierarchię wartości

hip-hopowców, szalikowców i techno-fanów, w której wysokie miejsca zajmują: rodzina, miłość, seks, wiara w Boga, pieniądze i praca. Dalej uszczegóławia tę skalę w zależności od płci, miejsca zamieszkania oraz poziomu wykształcenia. Identyfikacja z innymi (zapytano z kim młodzi czują się najbardziej związani), sens życia oraz lojalność młodzieży (respondenci mieli określić swoją bliskość z innymi osobami oraz ważność tych osób w ich życiu), to następna partia rozważań Autorki. Dalej omawia sposób myślenia o wartościach. Respondenci definiowali pojęcie „wartość”, wybierali jedną z dwóch koncepcji wartości – obiektywistyczną i subiektywistyczną, a także pytano ich o to, na czym powinno się opierać wychowanie ku wartościom.

Interesujący jest szósty rozdział poświęcony obrazowi subkultur szalikowców, hip-hopowców oraz techno-fanów. Autorka omawia i prezentuje tę problematykę w następującej kolejności: ideologia subkultur młodzieżowych, wartości młodzieży przynależącej do subkultur, przekonania respondentów, szalikowcy – ideologia i wartości deklarowane przez nich, hip-hopowcy – ideologia i wartości deklarowane przez tę młodzież, techno-fani – ideologia i wartości deklarowane przez techno-fanów.

Cenny jest ostatni rozdział, który zawiera podsumowanie i wnioski z badań. Autorka zaczyna tę partię materiału od przedstawienia rozwiązania problemów badawczych, które stanowiły cel podjętych badań. Dalej konfrontuje wyniki badań własnych z literaturą przedmiotu. Ważne są wreszcie wskazania i wnioski dla teorii i praktyki pedagogicznej, co niewątpliwie może wzbogacić pedagogikę, jak i świadczy o praktycznym wymiarze omawianej publikacji.

Na końcu książki zostały umieszczone aneksy, które mogą być pomocne przy diagnozowaniu wyznawanych i realizowanych wartości innych grup społecznych czy subkultur.

Książka Ewy Sowy-Behtane stanowi niezbędną lekturę dla szerokiego grona czytelników: studentów, pracowników wymiaru sprawiedliwości, wychowawców zakładów karnych, pedagogów szkolnych, pracowników socjalnych i wolontariuszy, a także dla adeptów psychologii, pedagogiki, kapłanów pracujących z młodzieżą oraz dla rodziców. Opracowanie szeroko diagnozuje skalę wartości i realizację tych wartości przez młodzież należącą do podkultur, co pozwala lepiej ją zrozumieć i podjąć wobec niej stosowne oddziaływania wychowawcze, a także pielęgnować wartości pozytywne, które wyznaje.